

ГТАМР 16.21.61

ҚАЗІРГІ АҒЫЛШЫН БАСЫЛЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕРИФРАЗАНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ СИПАТЫ

М.Ж. КАМАЛИДЕН [0000-0002-2431-8553] *, Б.Т. КЕРИМБАЕВА [0000-0002-0680-7126]

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

* e-mail: meyrangul.kamaliden@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада публицистикалық мәтіндегі – радио, теледидарлық сөздер, журнал және газет басылымдарындағы перифразалардың функционалдық сипаты қарастырылады. Ағылшын басылымдарындағы перифразаның әртүрлі функционалдық ерекшеліктерін анықтай отырып, публицистикалық мәтіндегі перифразаның басты мүмкіндіктері сипатталады. Газет тілінің экспрессивтік құралдарында сөйлемнің негізгі мағынасын өзекті ете алатын, материалдың көңіл-күйін оқырманға жеткізіп, автордың бейнелі қатынасын нақты көрсете алатын айналым ретінде перифразаны қарастыруға болады. Перифраза терминін стилистикалық құрал ретінде қарастыра аламыз яғни- шындықты астарлы түрде атайтын және белгіленген, қоғамдық-саяси жағдайға және мәлімдеменің мазмұнына сәйкес келетін құрал. Перифразаның өзі үлкен экспрессивті мағынаға ие емес. Оның мағынасы мәтіндерде әр түрлі сипаттамалық, эстетикалық функцияға, жақын немесе кең көлемді контексттің мазмұнына, тіпті кейде бүкіл шығарманың мәтініне байланысты болады. Публицистикалық мәтіндерде перифразаны метафора мен метонимия сияқты экспрессивтілікті тудыратын құралдармен біріктіріп қолдану тән. Метафора мен метонимия қолдану аясы, перифразаға өте жақын келеді.

Зерттеудің мақсаты: қазіргі заманғы ағылшын тіліндегі перифразаны талдау, тұрақты және сирек үлгілеріне анықтау жасап, сөйлеу кезіндегі олардың семантикалық ерекшеліктерін және коммуникативті байланысын анықтап көрсету. Зерттеу жұмысы перифразаны бұқаралық ақпарат құралдар байланысы арқылы перифразалаудың семантикалық ерекшеліктерін орнатуға, қазіргі ағылшын журналистикасы арқылы логикалық және бейнелі әдістерін ерекшелеуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: перифраза, журнал, газет басылымдары, журналистика, семантикалық ерекшеліктер, коммуникативті құрал.

Біздің сөйлеп, ойымызды жеткізуіміз ешқашан құрғақ және біртекті болмауы тиіс, әрқашан айтар сөзімізді безендіре, оған аса көркем реңк бере айта алуымыз қажет.

Әдемі әдеби сөйлеу бірсарындылыққа жол бермейді. Егер ондағы құбылыстар бір сөздермен сипаттала берсе, мәлімдеме әсерлі және есте қалатын болады деп үміттенбеңіз.

Осыған сай әр түрлі стильдік құралдар пайда болып отырды, бұл ойды дәлірек жеткізуге, сөйлеудің құрғақтығын, біртектілігін сұйылтуға және оған жағымды реңк беруге көмектесті.

Уақыт өте келе лингвистика ғалымдары бір мәлімдеме бере отырып, оны мүлдембасқаша көркем түрде, астарлап ойды нақты жеткізе алатынын түсіне бастады. Бұл үшін әртүрлі сөздер, сөз тіркестері, тіпті тұтас сөйлемдер қолданылды. Осылайша, адамдар қарым-қатынас жасай отырып, нақты бір ойын ұтымды түрде басқа сөздермен ауыстыра отырып, өзіндік ойын мәдениетті жеткізуде. Авторлар әртүрлі әдістерге жүгінді. Бұндай әдістерге осы мақала жұмысының басты объектісі болып табылатын перифразаларды да енгізуімізге болады.

Перифраза – бірнеше ғасырлар бойы әртүрлі стильдегі және жанрдағы мәтіндерде белсенді түрде қолданылып келе жатқан тілдік құрал. Перифраза ұғымының танымалдылығы олардың әр түрлі функционалдық мүмкіндіктеріне байланысты. Дегенімен, тіл ғылымының даму тарихында ұзақ уақыт бойы перифраза ұғымы лингвист ғалымдардың зерттеушілік назарында болған жоқ, алғашында бұл лингвистикалық құбылыс риторлар мен стилистерді ғана қызықтырды. Перифразаның сипаттамалық құрылыс ретіндегі идеясы ежелгі дәуірден, яғни XVIII - XIX ғасырлар кезеңінде пайда болды. Термин тек лингвистикалық шеңберде ғана қарастырылмайды, ғылыми білімнің әр түрлі салаларында сонын ішінде: логика, стилистика, риторика, психоллингвистика, әлеуметтік лингвистика, морфология, музыка және т.б. ғылым түрлерінде кең қолданылады. Дерек көздерінде «перифраза» ұғымына берілген анықтамалар саны жетерлік. Мысалы: «Periphrasis- use of indirect and circumlocutory speech or writing, an indirect and circumlocutory phrase». [1] Бұл терминнің тағы бір анықтамасын көптеген сөздіктерде кезіктіруге болады: «Periphrasis- the practice of expressing something in a more complicated indirect way than is necessary, or something that is expressed in this way» [2] Перифраза ұғымының көптеген анықтамалары болуы, бірыңғай идеяның жоқтығы. Осы ұғым туралы сөздіктерде көрсетілген сипаттамалармен таныса отырып, ғалымдардың зерттеу жұмыстарындағы айтқан әртүрлі анықтамаларында айта кетуге болады: «Перифраза- ауыспалы мағынадағы троп ретінде анықталады: сөздің мағынасына басқаша сипаттама берілуі болып табылады» [3] «Перифраза - сөздердің немесе сөз тіркесінің белгілі бір сипаттамалық мәнін құрайды, әрі екі бөліктен тұрады, жиі кездесетін конструкциялары: ядролық және негізгі»[4] «Объектінің атауын оның сөздік сипаттамасымен алмастыратын, қасиетін ашатын фигура» [5]

Ғалымдардың берген осы анықтамалардың негізінде перифразаның қызметін бірнеше тобын ажыратуға болады: сипаттамалық өрнек ретінде, стилистикалық әдіс ретінде, троп ретінде, сөз тіркесі ретінде, номинация ретінде. Яғни перифраз сөзге стилистикалық нәр

беретін, бейнелі, эмоцияналды, образды мәнге ие өрнек ретінде сипатталады. Семантикалық жағынан – бейнелі және образды, әсерлілігі жағынан – стильдік, экспрессивті болып келеді.

Қазіргі уақытта перифразаларды қолданудың негізгі бағыттарының бірі медиамәтіндер - газет-журнал басылымдары, радио және теледидардағы сөздер, интернет ресурстары болып табылады. Негізгі міндеттер - жаңалықтарды хабарлау, түсініктеме беру, фактілер мен оқиғаларды бағалау. Демек, публицистикалық стиль кең ақпараттық мазмұнмен, деректі мазмұнмен, жүйелілігімен, бейнелілігімен, стандарттылығымен, эмоционалдылығымен, бағалаушылығымен, тартымдылығымен және оларға сәйкес тілдік құралдармен сипатталады. Бүгінде БАҚ біздің санамызға, адамдардың, бүкіл қоғамның өміріне, тіпті тіліміз бен мәдениетімізге тигізетін әсері орасан. Ақпаратты берудің тиімділігі мен сәйкестігі мәселесі бірінші орынға шығады. Публицистикалық стиль тілдің екі қызметін – әсер етуші және хабарлау қызметін жүзеге асырады. Журналистиканың әсер етуші қызметі бағалау құралдарының жүйесі арқылы жүзеге асады, оның негізгісі метафора, сонымен қатар эмоционалды әсер етудің басқада құралдары. Публицистикалық және газет стиліндегі перифразаның маңыздылығы оқырманның назарын өткен өміріндегі белгілі бір іс-әрекетке, оқиғаға, құбылысқа аудару үшін қолдануы немесе ақпаратты жақсы есте сақтау үшін жаңа, бұрын белгісіз болған нәрсені көрсетуінде.

Сондықтан да біз публицистикалық және газет стиліндегі перифразаға мысалдар келтіріп, жан-жақты қарастырамыз. Сонымен, «...Later, welcoming all the participants, he will emphasize that journalists are also responsible for the development of civil society. Especially the head of Kalmykia emphasized the role of veterans of the press, television and radio in the education of a new generation of feather sharks...» деген мысалдан бастайық.

Онда автор бізге «журналист» сөзін «feather sharks» деген сөзбен алмастырып тұр. Бұл бір сарындылықтан құтылу үшін жасалды. Негізгі классификацияға сәйкес, бұл мысалды логикалық перифразаға жатқызуға болады, өйткені ол қандай да бір образдылықты сипаттаманы суреттемейді, тек «қауырсынды акулалар» деген ұғымды «журналистер» деген түсінікпен алмастырып тұр. Сондықтан, бұл мысалда оның кеңірек ұғымнан нақты түсінікке көшу деп айта аламыз. Сонымен қатар, бұл перифразаны авторлық перифразаға жатқызуға болады, өйткені ол дәстүрлі перифраза түрінде қолданылмайды. Келесі мысал «This is a country of gourmets ...». Бұл жағдайда «Country of gourmets» тіркесі «француздықтар» деген мағынаны білдіреді, оны контексттен түсінуге болады, бірақ бөлек таңдалған сөйлемнен емес, өйткені бұл фразаның мағынасы тұрақты емес, автордың өзі ойлап тапқан. Сондықтан бұл түпнұсқалы перифразаға жатқызуға болады, яғни автордың өзіндік ойынан туған. Негізгі классификацияға сәйкес, бұл мысалды логикалық перифраза ретінде қорытындылауға болады, өйткені онда метонимия да, метафора да жоқ, контексттен тыс ұғымды қамтиды, өйткені

француздықтар тамақты физикалық қанағаттанумен әрі дәмді жеуге әуес дейді. Сондықтан автор осы сөйлемге қандай да бір экспрессивтілік әкелуге тырысады және берілген мәліметтерге сүйене отырып, перифразаны қолданады. Сондай-ақ, бұл перифраза үш компоненті бар екенін қосуға болады, сондықтан ол үш сөзден тұратын перифразаларға жатады. Зерттеулерімізді «It's like Uncle Sam insured your money...» «Uncle Sam» перифраза орнына «Америка Құрама Штаттарын» қоюға болады, өйткені «The Uncle Sam» АҚШтың символы болып табылады. Сондай-ақ бұл перифраза американдық басылымнан алынғандығын байқауға болады, өйткені «The Uncle Sam» атауы американдықтардың өздеріне тән. Бұл перифраза метафораға негізделгендіктен, бейнелі болып келеді. Сондай-ақ, бұл тіркес арқылы автор өзінің оқырмандарына өзінің туған еліне деген көзқарасын жеткізгісі келетіндігін өз отанының патриоты екенін көрсетеді. Бұл сөз тіркесі жалпы қолданыста, сондықтан бұл перифраз дәстүрлі деп жіктеледі, ол әр оқырманға түсінікті. Сондай-ақ, компоненттер саны бойынша оны үш сөзден тұратын перифразаларға жатқызуға болады. Журналистік әдебиеттегі тағы бір мысал - «On the third day, all the prison inhabitants were taken outside and taken along the highway to the north...» деген сөз. Бұл жағдайда «prison inhabitants» деген тіркесті «prisoners» деп түсіну керек, бұл сөйлем белгілі бір саяси ұғымды білдіреді, дегенмен абақтыға жабу тіркесі үшін нақты мағынасы емес. Бұл жағдайда бұл перифразаны эвфемизмге жатқызуға болады, өйткені саяси сөздерді жұмсартып айту эвфемизмге тән. Бұл өрнекті дәстүрлі перифразаларға жатқызуға болады, өйткені оқырман кім туралы екенін түсінеді, бірақ сонымен бірге бұл жиі қолданылатын тұрақты тіркес емес, сондықтан оны авторлық деп қарастыруға болады. Біз қарастыратын соңғы мысал «Two years ago I conquered the world's highest mountain was ...». Бұл мысалда «the world's highest mountain» деген тіркесте Эверест тауы деген мағына жасырылады. Бұл жағдайда бұл перифраза экспрессивті емес, ол тек объектінің ерекшелігін көрсетеді. Сондықтан бұл перифразаны дәл деп санауға болады, өйткені бұл жағдайда объектінің биіктігін көрсету оның маңызды белгісі болып табылады, сондықтан оны бір мәнді түрде жіктеуге болады. Компоненттер саны бойынша бұл перифраза төрт сөзден тұрады. Негізгі классификацияға сәйкес оны логикалық деп жіктеуге болады, өйткені логикалық байланыс объектінің кейбір сипаттамасы арасында байқалады. Бұл перифразалық тіркес дәстүрліге де жатқызуға болады, өйткені бұл біздің планетамыздағы ең биік тау, демек, бұл барлық халықтар үшін осындай, сондықтан егер біреу бұл фразаны естісе, ол не мағына білдіріп тұрғанын бірден түсінеді.

Ағылшын тіліндегі публицистикалық, газет және көркем әдебиеттердегі перифразаның қолданылу ерекшеліктеріне тәжірибелік зерттеу жүргізу барысында көптеген журналдар, газеттер мен көркем әдебиеттердегі шығармалар талданды. Соның нәтижесінде, жоғарыда талқыланған мысалдарға сай мынадай қорытынды жасауға болады :публицистикалық мәтінде

жазушы перифразаларды қолдану арқылы оқырманға жағымды әсер етіп, оны сол шығарма әлеміне енгізіп, сұлулығын сезіндіреді, сол себепті авторлар мәтінде перифразаны қолданып прагматикалық әсерге қол жеткізеді. Көбінесе бейнелі перифраза түрлері жиі қолданылады, ал олардың басқа түрлері метафоралық перифраза, метонимдік перифразаларға қарағанда 4 есе жиі қолданылады, өйткені автор көбінесе шындыққа ешқандай қатысы жоқ нәрсенің бейнесін жасауға тырысады. Логикалық перифраза көп қолданылмайды, ал эвфимистік перифразалар іс- жүзінде мүлде қолданылмайды.

Перифраза дәстүрлі әдеби саламен ғана шектелмейді, ол публицистикада ең кең тараған, қысқа және белсенді тілді білдіретін құралдардың біріне айналды. Қоғамның дамуымен және жаңа заттар мен құбылыстардың үздіксіз пайда болуынан перифраза ұғымы сипаттамалық мақсатта қажет. Ол бейнелеудің тиімді құралы болып табылады. Перифразаның көмегімен адамдар тиімді қарым-қатынас жасай алады.

Бұл жұмыста қазіргі публицистикалық және газет стиліндегі перифразаларға көп көңіл бөлініп, мысалдар келтірілді. Қазіргі журналистикадағы перифраза ұғымына анықтама беріліп, олардың ерекшелігі, функциялары туралы айтық. Публицистикадағы перифраза қызық әрі маңызды мәнге ие екенін атап өткен жөн.

Қазіргі кезде, перифразалардың құрылымы мен мағынасын жақсырақ білу арқылы тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Осындай образды тіркестердің өміршеңдігі оның қолданысынан байқауға болады. Өйткені, қазір кезде адамдар сөйлеу сапасына азырақ көңіл бөледі, бұл тілдің деградациясын көрсетеді, өйткені адамдар тілді дұрыс қолдануды ұмытса, ол ерте ме, кеш пе өледі. Сондықтан ғалымдар барлық зерттеу түрлерін жүргізіп, алдын алуға күш салып, тілді өңдеу мен синтездеудің жаңа әдістерін ойлап табуға тырысуда. Және бұл мақала арқылы тұлғааралық қарым-қатынас құралының ұзақ және табысты болатына үлкен үмітім бар.

Әдебиеттер тізімі

1. Бакина М.А., Некрасова Е.А. / М.А. Бакина, Е.А. Некрасова. Эволюция поэтической речи XIX-XX веков. Перифраза. Сравнение. -Москва.: Наука, 1986. – 200с.
2. Бельчиков Ю.А. / Ю.А. Бельчиков. Перифраза. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. – 220с.
3. Бытева Т.И. / Т.И. Бытева. Перифраза как специфический объект изучения в курсе РКИ. // Проблемы интенсивного обучения русскому языку как иностранному: Сб. тез. междунар. науч.-метод. конф. «Герценовские чтения» 2-4 июня 1993. СПб., 1993. -С. 140-142.
4. Мейрамов Н.М. / Н.М.Мейрамов. Роль перифразы в английском языке. – Алматы: Талап, 2018. – 77с.

5. Макарова С.Я. / С.Я. Макарова. Перифраза в ономастической и апеллятивной лексике // Лексика русского языка и ее изучение. - Рязань, 1988. – С. 74-79.

References

1. Bakina M.A., Nekrasova E.A. (1986). Evolyuciya poeticheskoy rechi XIX-XX vekov. Perifraza. Sravnenie. [The evolution of poetic speech of the XIX XX centuries. Periphrasis. Comparison.] -M.: Nauka [in Russian].
2. Bel'chikov Yu.A. (1990). Perifraza // Lingvisticheski enciklopedicheski slovar'. [Linguistic Encyclopedic dictionary. Moscow: Soviet Encyclopedia] M.: Sov. enciklopediya [in Russian].
3. Byteva T.I. (1993). Perifraza kak specificheskii obekt izucheniya v kurse RKI // Problemy intensivnogo obucheniya russkomu yazyku kak inostrannomu [Periphrase as a specific object of study in the course of the RCT // Problems of intensive teaching of Russian as a foreign language]. Mezhdunar. nauch. -metod. konf. «Gercenovskie chteniya» 140-142 [in Russian].
4. Mejramov N.M. (2018). Rol' perifrazy v angliskom yazyke [The role of periphrasis in English]. Almaty: Talap, 77. [in Kazakh].
5. Makarova S.Ya. (1988). Perifraza v onomasticheskoi apellyativnoi leksike // Leksika russkogo yazyka i ee izuchenie [Periphrasis in onomastic and appellative vocabulary // Vocabulary of the Russian language and its study]. Ryazan 74-79. [in Russian].

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРИФРАЗЫ В СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКИХ ПУБЛИКАЦИЯХ

М.Ж. КАМАЛИДЕН*, Б.Т.КЕРИМБАЕВА

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, Актөбе, Казахстан

*e-mail: meyramgul.kamaliden@mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются особенности перифраз в журналистском тексте таких как радиоречь, телевизионная речь, и газетные публикации. Статья позволяет установить семантические особенности перифраза в области медиакommunikации, выделить логические и образные методы через современной английской журналистики. Описаны основные особенности перифраза в публицистическом тексте, выявлены различные лингвистические особенности в газетном дискурсе. В выразительных средствах газетного языка пересказ можно рассматривать как оборот, актуализирующий основной смысл предложения, точно передающий настроение материала и образное отношение автора. Перифраза сама по себе не обладает большой экспрессивностью. Её сущность заключается в

выполнении в текстах разных типов характеризующей, эстетической функции в соответствии с содержанием ближайшего или широкого контекста, иногда даже текста всего произведения в целом. В публицистических текстах обычно используется для пересказов в сочетании с такими выразительными приемами, как метафоры и метонимия

Цель исследования: проанализировать перифраз в современном английском языке, выявить регулярные и редкие типы, определить их смысловые особенности и коммуникативные связи. В статье определяются расширенные и структурные, семантические и функциональные особенности перифразы в материалах американской прессы. Статья по прагматическим методом позволяет установить семантические особенности перифраза через средства массовой информации, различать логические и образные методы через современную английскую журналистику.

Ключевые слова: перифраза, журнал, газетные издания, публицистика, семантические особенности, коммуникативный инструмент.

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF PERIPHRASE IN MODERN ENGLISH PUBLICATIONS

M.Zh. KAMALIDEN^{*}, B.T. KERIMBAEVA

K. Zhubanov Aktobe regional University Aktobe, Kazakhstan

^{*}e-mail: meyrangul.kamaliden@mail.ru

Abstract. The article examines the features of periphrases in the journalistic text such as radio speech, television speech, and newspaper publications. The article allows to establish the semantic features of the periphery in the field of media communication, to highlight logical and imaginative methods through modern English journalism. The main features of the paraphrase in the publicistic text are described, various linguistic features in the newspaper discourse are revealed. In the expressive means of newspaper language, a retelling can be considered as a turnover that actualizes the main meaning of the sentence, accurately conveys the mood of the material and the figurative attitude of the author. The periphrase itself does not have much expressiveness. Its essence lies in the performance of a characterizing, aesthetic function in texts of different types in accordance with the content of the immediate or wide context, sometimes even the text of the entire work as a whole. In journalistic texts, it is usually used for retelling in combination with expressive techniques such as metaphors and metonymy.

Purpose of the study: to analyze the periphrasis in modern English, to identify regular and rare types, to determine their semantic features and communicative connections. The article determines

the extended and structural, semantic and functional features of the periphrasis in the materials of the American press. The article on the pragmatic method allows you to establish the semantic features of the periphery through the media, to distinguish between logical and figurative methods through modern English journalism.

Key words: periphrasis, magazine, newspaper publications, journalism, semantic features, a communicative tool.